

Роль транскордонного співробітництва у формуванні та розвитку ринку екологічних послуг в Україні

Охарактеризовано особливості транскордонного співробітництва в екологічній сфері. Визначено передумови формування та розвитку ринку екологічних послуг в окремих єврорегіонах України. Виділено причини, що гальмують розвиток даного ринку. Визначено перспективні напрями розвитку екологічного ринку у межах єврорегіону «Буг». Ключові слова: ринок екологічних послуг, транскордонне співробітництво, екологічна сфера, двостороннє співробітництво, екологічні програми та проекти.

Постановка наукової проблеми та її значення. Транскордонне співробітництво України в екологічній сфері сприяє розвитку екологоорієнтованої діяльності суб'єктів господарювання. В рамках міждержавної співпраці особлива увага повинна приділятися формуванню та розвитку ринку екологічних послуг. Такий ринок значно посилить відповідальність суб'єктів господарювання при вирішенні екологічних проблем у прикордонних регіонах.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Фундаментальні дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів розвитку транскордонного співробітництва представлено в роботах С. Артеменко, П. Беленького, С. Вдовенко, І. Граника, Н. Мікули, В. Пили, Т. Терещенка, О. Чмир, В. Шевченко-Марсель, І. Школи та багатьох інших вчених. У їхніх наукових працях відображено окремі аспекти діяльності єврорегіонів, удосконалення організаційно-економічних механізмів транскордонного співробітництва, визначення пріоритетних напрямів розвитку прикордонних регіонів тощо.

Дослідження різних аспектів формування та розвитку ринку екологічних товарів та послуг в Україні знайшли відображення у роботах Т. Вайданича, О. Веклич, А. Вічевича, І. Дідовича, А. Дідович, С. Ілляшенка, Ю. Навроцького, В. Петренко, О. Прокопенко, О. Фомичевої, В. Шевчука. Проте питання особливостей формування та розвитку ринку екологічних послуг в умовах транскордонного співробітництва певною мірою залишилося поза увагою вчених, тому потребує поглибленого дослідження.

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті полягає в дослідженні ролі транскордонного співробітництва у формуванні та розвитку ринку екологічних послуг в Україні. Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження: визначити тенденції розвитку даного ринку в окремих єврорегіонах України, окреслити основні проблеми формування та розвитку регіонального ринку екологічних послуг у прикордонних регіонах, визначити перспективні напрями розвитку екологічного ринку у межах єврорегіону «Буг».

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Міжнародна інтеграція в екологічній сфері є одним із пріоритетних напрямів співпраці різних країн. Спільному вирішенню екологічних проблем сприяє підписання різноманітних двосторонніх угод про співробітництво.

Україна є стороною близько 50 двосторонніх угод. Хоч більшість цих угод носить рамковий характер, їх слід вважати належним підґрунтям для подальшого поглиблення співпраці, оскільки вони дають можливість визначити шляхи взаємодії з тієї чи іншої проблематики. Україна підписала двосторонні угоди з країнами: США, Канада, Німеччина, Королівство Нідерландів, Королівство Данія, Російська Федерація, Республіка Білорусь, Грузія, Молдова, Республіка Польща, Турецька Республіка, Угорська Республіка, Південно-Африканська Республіка та ін.

Двосторонніми угодами передбачені такі основні напрямки співробітництва в екологічній сфері:

- вжиття узгоджених заходів, спрямованих на зменшення негативного впливу глобальних змін природного середовища і клімату на економіку й людину;
- взаємне оперативне інформування про загрозу значного транскордонного забруднення території однієї зі сторін та прогнози його розповсюдження;
- організація екологічної освіти та виховання населення;
- інформаційний обмін у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- гармонізація екологічного законодавства, нормативно-правового регулювання охорони навколишнього природного середовища та природокористування;
- удосконалення економічного механізму управління якістю довкілля та природокористуванням [11].

Двостороннє співробітництво в екологічній сфері сприяє реалізації державної екологічної політики на міжнародному рівні і створює сприятливу атмосферу взаємовідносин з сусідніми й віддаленими країнами як у частині реалізації завдань, що випливають у зв'язку із загостренням глобальних екологічних проблем, так і в контексті розвитку регіональних процесів та можливого транскордонного впливу негативних явищ природного й техногенного характеру.

Співпраця в межах національних транскордонних програм ведеться також у рамках діяльності міжнародних організацій – Асамблеї європейських регіонів (Одеська, Львівська, Донецька області), Конгресу Регіональних та Місцевих влад Європи, Ради керівників прикордонних областей України, Росії та Білорусі (Чернігівська, Харківська, Сумська, Полтавська, Донецька та Луганська області), Асоціації соціально-економічного співробітництва республік, країв і областей Північного Кавказу (Донецька, Луганська) та Асамблеї європейських прикордонних регіонів («Карпатський євро регіон» та євро регіони «Буг» і «Дніпро»), а також Робочої співдружності придунайських країн (Одеська область) [3].

Особливого значення у формуванні та розвитку ринку екологічних послуг набуває транскордонне співробітництво. В Україні діє 9 євро регіонів, що охоплюють співпрацю з усіма країнами, з якими межує Україна, а саме «Карпатський євро регіон», євро регіон «Буг», євро регіон «Нижній Дунай», євро регіон «Верхній Прут», євро регіон «Дніпро», євро регіон «Слобожанщина», євро регіон «Ярославна», Асоціація «Чорноморський євро регіон», євро регіон «Донбас». Окрім того, 2 лютого 2012 р. було створено євро регіон «Дністер» за участю Вінницької області України, Сороцького, Флорештського та Шолданештського районів Молдови, а також Кам'янського й Рибницького районів Придністров'я. Євро регіони,

створені за участю областей України, мають значні перспективи для розвитку міжрегіонального ринку екологічних послуг, зокрема ресурсного менеджменту, управління відходами, екологічного моніторингу тощо.

Серед напрямів міжнародного співробітництва у рамках Карпатського єврорегіону є забезпечення екологічної безпеки шляхом формування та розвитку сфери послуг в екологічній галузі. Учасники даного єврорегіону сьогодні особливо зацікавлені у вирішенні комплексних екологічних проблем. Така співпраця є дуже важливою передумовою при формуванні ринку екологічних послуг, основними елементами якого є виготовлення, встановлення та експлуатація екологічно безпечних технологій та обладнання; переробка, транспортування та захоронення відходів; виробництво екологічно чистих продуктів; екологічний аудит та екологічна експертиза; екологічне страхування та кредитування; ліцензування природоохоронної діяльності та ін.

Важливою метою української екологічної співпраці з країнами – членами Карпатського єврорегіону може стати активна участь у розвитку належної системи управління екологічно чистим виробництвом. Ця участь повинна сприяти поліпшенню стану довкілля в тих областях, що входять з української сторони до Карпатського єврорегіону, а також профілактиці глобальних екологічних проблем виробничої сфери, пов'язаних із навколишнім середовищем [1].

Важливим для розвитку ринку екологічних послуг є діяльність єврорегіону «Ярославна», який було утворено 24 квітня 2007 р. між Курською областю Росії та Сумською Україною. В цьому регіоні планується ряд заходів, що сприятимуть розвитку менеджменту відходів та управлінню водними ресурсами.

До проектів та програм у сфері екології, які плануються до започаткування в єврорегіоні «Ярославна», належать: зі сторони Сумської області – розробка концепції розвитку транскордонного співробітництва у напрямку зниження екологічного навантаження прикордонних областей – учасниць єврорегіону «Ярославна»; розробка концепції поводження з відходами на регіональному рівні; розробка проекту єдиного порядку поводження з побутовими та промисловими відходами в областях – учасницях єврорегіону «Ярославна». З боку Курської сторони визначальним є: комплексне дослідження розповсюдження апістархозу в басейні річки Сейм у межах прикордоння Сумської і Курської областей; динаміка лісових екосистем; екопотенціал прикордонних областей в умовах вступу до СОТ [6].

У рамках єврорегіону «Нижній Дунай» діє Комісія з навколишнього середовища та надзвичайних ситуацій. Діяльність єврорегіону дозволила залучити досить значні кошти міжнародної технічної допомоги. Ці кошти були витрачені в тому числі й на програми захисту навколишнього середовища, що сприяло розвитку певних видів екологічних послуг у цьому регіоні.

За результатами відбору проектів у рамках Програми сусідства «Україна – Румунія: 2004-2006» (за бюджетом 2004 р.), з другої половини 2007 р. Єврокомісією фінансувався проект «Покращення транскордонного співробітництва у сфері інтегрованого управління водними ресурсами в Єврорегіоні «Нижній Дунай». Бюджет проекту – 540 тис. євро, термін впровадження – 2 роки [5].

Ще одним єврорегіоном, у рамках якого ведеться активна співпраця у сфері захисту навколишнього середовища, а відповідно й розпочинає формуватися ринок екологічних послуг, є Єврорегіон «Верхній Прут». Цей регіон є особливо цікавим і досить нетрадиційним. У його складі створений екологічний єврорегіон, який є своєрідним ноу-хау в теорії та практиці єврорегіонального руху. Екоєврорегіон об'єднує Чернівецьку область України, Сучавський і Боташанський повіти Румунії, Бельцький і Єднінецький повіти Республіки Молдова [4].

У рамках поточної діяльності єврорегіону «Верхній Прут» ведеться відповідна робота щодо реалізації трьох великомасштабних українсько-румунсько-молдовських проектів, а саме: проекти під назвою «Транскордонна співпраця із запровадження ефективної системи поводження з промисловими і муніципальними відходами», «Попередження повеней, захист від шкідливої дії вод і аварійних забруднень у верхній частині басейнів річок Серет та Прут шляхом впровадження сучасної системи моніторингу з автоматичними станціями» та «Формування пілотного транскордонного лісо-деревообробного кластера на базі співробітництва Карпатської та Альпійської конвенцій у Дунайському басейні». Орієнтовна вартість кожного з проектів становить від 3 до 10 млн. €, фінансування 90% вартості проектів передбачається за рахунок Спільних операційних програм «Румунія-Україна-Молдова» та «Румунія-Україна» [7].

У решті єврорегіонів України також реалізовується ряд екологічних програм, які сприяють формуванню регіонального ринку екологічних послуг. Серед них слід виділити єврорегіон «Буг». Основними послугами на екологічному ринку даного єврорегіону є моніторинг повітря та водних ресурсів, екологічний туризм, проведення екологічних експертиз господарської діяльності, здійснення інвентаризації джерел забруднення, надання консультацій з питань попередження забруднень та нелегального переміщення відходів.

Серед усіх видів екологічних послуг в єврорегіоні найкраще розвинений менеджмент водних ресурсів. У цій сфері було впроваджено ряд програм щодо очищення Західного Бугу. Найуспішнішою стала екологічна програма «Чистий Буг», прийнята у 1997 р. й покликана вирішити актуальні проблеми охорони та відновлення цієї річки. В її рамках передбачалося проведення екологічного моніторингу, будівництво і реконструкція очисних споруд стічних вод, які є основними джерелами забруднення річки Буг, інші природоохоронні заходи, що мало сприяти відновленню екологічного стану прикордонних регіонів. У групі дій, спрямованих на підвищення природних і ландшафтних цінностей Бугу, найголовнішими є: побудова системи технічної інфраструктури; розвиток Надбужанської системи охоронних територій, Стрілецького парку, створення охоронних територій і природних заповідників; підвищення лісистості територій, що прилягають до Бугу; розвиток туристичної бази у вибраних надбужанських місцевостях з можливою організацією 3–4 водних станцій, розміщених у прикордонній зоні.

Частина екологічних проектів єврорегіону діє в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща–Білорусь–Україна 2007-2013, фінансування якої складає 186,2 млн. євро (в цю суму входять кошти, що походять з Європейського Фонду Регіонального Розвитку – 114,45 млн. євро і з Європейського Інструменту Сусідства і Партнерства – 71,75 млн. євро) [8].

Також у рамках прикордонної співпраці розроблено соціально-економічний проект «Три Полісся – спільна стратегія охорони і екологічного використання природничої спадщини теренів польсько-білорусько-українського прикордоння», який передбачає поєднання зусиль наукових середовищ, організацій охорони природи і екологічних організацій, що працюють на території білоруського Прибузького Полісся, польського Західного Полісся, а також українського Шацького Національного Парку з метою якомога ефективнішої її охорони та господарського використання [12]. Однією з цілей проекту є визначення спільних процедур використання природної спадщини на даних територіях, що особливо важливе зараз у контексті того, що білоруська сторона розпочала видобуток крейди із прикордонного родовища Хотиславське без погодження з українською стороною. Розробка даного родовища спричиняє зміни у рівні підземних вод, що може стати причиною обміління, а то й зникнення ряду Шацьких озер, а також зміни усієї екосистеми цього регіону [2].

У Волинській області у 2010 р. було затверджено регіональну екологічну програму «Екологія 2011-2015 та прогноз до 2020 року». Ряд заходів цієї програми сприятиме розвитку ринку екологічних послуг у Волинській області, зокрема таких послуг, як екологічна освіта, екологічний моніторинг, менеджмент відходів, водокористування тощо. Протягом усього періоду дії програми планується залучити 576,12 млн. грн., з яких більшу частину коштів буде залучено з ресурсів державного бюджету (81%). Найбільше буде виділено на послуги управління водними ресурсами 315 млн. грн. (близько 55% усіх коштів програми). На надання послуг управління відходами виділяється майже 59 млн. грн., на послуги екологічної освіти та науки – понад 5 млн. грн. [10].

На виконання «Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі в Україні на 2000–2015 роки» в 2011 р. інвестиційними намірами було передбачено спрямувати кошти бюджетів усіх рівнів у сумі 9908,37 тис. грн. Фактично використано за рік 10465,27 тис. грн., що становить 104%, у тому числі за рахунок таких джерел фінансування:

- 1050,0 тис. грн. – кошти Державного бюджету;
- 250,0 тис. грн. – кошти обласного бюджету, в тому числі кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища – 147,0 тис. грн.;
- 3397,67 тис. грн. – кошти місцевих бюджетів, в тому числі кошти місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища – 681,8 тис. грн.;
- 5767,6 тис. грн. – власні кошти підприємств [9].

Важливу роль у розвитку регіонального ринку екологічних послуг відіграють інвестиції в дану сферу. Незначна забрудненість цього регіону, а також прикордонне положення підвищують інвестиційну привабливість Волинської області. Враховуючи значну площу природоохоронних територій, а відповідно й вищий рівень охорони навколишнього середовища, розвиток сфери екологічних послуг є перспективним у регіоні.

Головними перешкодами формування та розвитку регіонального ринку екологічних послуг у прикордонному регіоні є:

- нерозвиненість вітчизняної інституційно-правової бази щодо розвитку екологічного співробітництва між країнами та обмеженість ініціатив місцевих громад щодо участі в ньому;

- недостатня кількість фахівців у сфері надання екологічних послуг;
- відсутність зарубіжних інвестицій з країн, в яких розвинений ринок екологічних товарів і послуг;
- недостатнє залучення бізнесових структур регіону в реалізацію екологічних проектів.

До перспективних напрямів розвитку ринку екологічних послуг у межах єврорегіону «Буг» доцільно віднести:

- участь єврорегіону у проектах ЄС з метою залучення додаткового фінансування для розширення надання окремих видів екологічних послуг;
- активізація співпраці щодо реалізації екологічних товарів та послуг між країнами з метою вирішення наявних екологічних проблем;
- створення спільної системи охорони прикордонного навколишнього природного середовища з сусідніми країнами;
- підвищення конкурентоспроможності прикордонного регіону.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Активізація транс-кордонного співробітництва в екологічній сфері сприяє покращенню стану довкілля та забезпечує певний рівень екологічної безпеки. Проте регіональні ринки екологічних послуг в Україні нерозвинені й перебувають лише на стадії формування, але мають значні перспективи для подальшого розвитку. Робота в даному напрямку виконується в межах програм транскордонного співробітництва чи урядових наказів. Приватні підприємці наразі не зацікавлені у власній діяльності в екологічній сфері. Серед екологічних послуг розвивається управління водними ресурсами, відходами та екологічний туризм, усі інші їх види перебувають на стадії формування.

Таким чином, передумовами формування та розвитку ринку екологічних послуг є розвиток екологічного транскордонного співробітництва, залучення зарубіжних підприємств, що працюють у цій сфері, обмін досвідом у веденні екологічного менеджменту тощо. В подальших наукових дослідженнях щодо розвитку ринку екологічних послуг варто зосередити увагу на аналізі діючого ринку екологічних послуг в Україні, вивченні досвіду формування екологічного ринку в зарубіжних країнах, а також детальному аналізу фактичних затрат при реалізації проектів, пов'язаних із розвитком даного ринку.

Список використаних джерел

1. Білак Г. Г. Місце і роль України у міжнародній співпраці з екологічних проблем виробничої сфери країн Карпатського єврорегіону / Г. Г. Білак. – Режим доступу : <http://conference.nuos.edu.ua/catalog/files/lectures/9470.pdf>.
2. Горщарук П. Дамоклів меч над Світазем. І не тільки / П. Горщарук // Сільські вісті. – 2009. – №65. – С. 3.
3. Дергачова В. В. Роль транскордонного співробітництва в зовнішньоекономічній діяльності України у межах державної регіональної політики / В. В. Дергачова / Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2009_1/034.pdf.
4. Єврорегіон «Верхній Прут» у контексті транскордонного співробітництва. – Режим доступу : <http://ewi.org.ua/evrorehion-verhnij-prut-u-kontektsti-transkordonnoho-spivrobotnytstva/>.

5. Єврорегіон «Нижній Дунай». Інформаційний буклет. – Режим доступу : http://ved.odessa.gov.ua/web_ved/photos/byklet.zip.
6. Єврорегіон «Ярославна» / Головне управління економіки Сумської обласної державної адміністрації. – Режим доступу : http://forum-sumy.com/post_vroregion_jaroslavna.html.
7. Міжнародна діяльність / Офіційний сайт Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Чернівецькій області. – Режим доступу : <http://www.ecobukovina.com.ua/activity/international-activity.html>.
8. Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013 рр. – Режим доступу : <http://www.cpe.gov.pl/pliki/128-pl-by-ua-ukr-final.pdf>.
9. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Волинській області за 2011 рік. – Режим доступу: <http://ecology.volyn.net>.
10. Регіональна екологічна програма «Екологія 2011-2015 та прогноз до 2020 року» / Офіційний сайт Волинської обласної ради. – Режим доступу : <http://volynrada.gov.ua/session/4/22>.
11. Стратегічний екологічний документ (Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН) / ГЕФ «Оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні». – Режим доступу : <http://www.ecoleague.net/34903999-501.html>.
12. Три Полісся: спільна стратегія охорони і екологічного використання природної спадщини теренів польсько-білорусько-українського прикордоння. – Режим доступу : http://three-polessyes.paei.by/Publication/strategy_ukr.pdf.

Скориход И. С. Роль трансграничного сотрудничества в формировании и развитии рынка экологических услуг в Украине.

Охарактеризованы особенности трансграничного сотрудничества в экологической сфере. Определены предпосылки формирования и развития рынка экологических услуг в отдельных еврорегионах Украины. Выделены причины, которые тормозят развитие данного рынка. Определены перспективные направления развития экологического рынка в пределах еврорегиона «Буг».

Ключевые слова: рынок экологических услуг, трансграничное сотрудничество, экологическая сфера, двустороннее сотрудничество, экологические программы и проекты.

Skorokhod I. S. Role of Cross-border Cooperation in Formation and Development of Ecological Services Market in Ukraine.

The features of cross-border cooperation in the ecological sphere are characterized. The preconditions of formation and development of ecological services market in the separate euroregions of Ukraine are determined. The reasons which inhibit development of this market are highlighted. The perspective directions of ecological market development within the euroregion «Bug» are defined.

Key words: ecological services market, cross-border cooperation, ecological sphere, bilateral cooperation, ecological programs and projects.

Надійшло 26.06.2013 р.